

Realismus a relativismus

V předkládané habilitační práci podává dr. Tomáš Marvan přehled o současné diskusi o realismu v analytické a post-analytické filosofii. Sám zastává stanovisko jakéhosi spontánního realismu, podle něhož „materiální svět existuje nezávisle na lidských vjemech a systémech symbolických reprezentací“ (s. 4). Předpokládá, že toto vymezení je v souladu se zdravým rozumem, doplňuje jej ale o poněkud odvážnější vymezení, které chce už něco říkat i o tom, z čeho se vnější svět skládá a jaké v něm platí zákonitosti.

Ačkoli dr. Marvan nehodlá ze svého realismu ustupovat, protože jej považuje za samozřejmost, kterou lze stěží vyvrátit, podává ve své práci přehled antirealistických či relativistických postojů a pokouší se o jejich kritiku: v duchu teze Davida Lewise, že úkolem filosofie je zpochybňovat banality, které ostatní bez přemýšlení přijímají. Navzdory tomu, že s žádným z uváděných antirealistických postojů nesouhlasí, vidí jejich přínos právě v tom, že jejich kritická analýza umožní onu bez problémů přijímanou banalitu běžného realismu promyslet, obklopit přesnějším a zásadnějším argumenty a učinit z ní tedy něco víc než triviální tvrzení.

Marvan postupně prochází díla hlavních představitelů antirealistických pozic: Quinea, Davidsona, Putnama, Goodmana a Rortyho. Mnozí z nich nejsou jednoznačnými antirealisty, nebo se to o nich aspoň nepředpokládá, Marvan však u každého z nich dokáže najít doklady, které o jejich antirealismu svědčí. Přehledem po těchto významných myslitelích se tak do diskuse o realismu dostávají právě už netriviální otázky po možné naturalizaci epistemologie, po funkci pojmových schémat, antireprezentacionalismu a antiesencialismu či po pozici Božího oka.

I když mým oborem zájmu v rámci filosofie není analytická filosofie, nezávisle na dr. Marvanovi jsem se potýkal s týmiž osobnostmi a jejich problematickými postoji, neboť mě moje fenomenologické založení rovněž táhne k otázkám realismu. Mohu proto snad svědomitě prohlásit, že analýzy dr. Marvana považuji za přesné, podané se znalostí věci a se

zřetelným rozhledem po velkém množství relevantní literatury. Přispívá k tomu také to, že dr. Marvan hned na počátku vyřadí z okruhu svého zájmu teorie pravdy, že se snaží o konfrontaci nikoli s idealismem, ale s konstruktivismem, že projasní povahu konstruktivismu s ohledem na tzv. „postanalytickou“ filosofii apod. Dr. Marvan tak vede svůj výklad velmi přehledně, srozumitelně a jeho kritické poznámky na příslušných místech jsou podle mého názoru oprávněné a argumentačně přesvědčivé. Domnívám se, že takto strukturovaný a poučný přehled o dané problematice u nás ještě podán nebyl.

Filosoficky zajímavé jsou pak samozřejmě námitky proti antirealismu: jak řečeno výše, strategií dr. Marvana je především používat vlastní zbraně odpůrců realismu a ukazovat tím na logické spory, nedůslednosti nebo i intuitivně neudržitelné představy.

K Marvanovým interpretacím a kritickým poznámkám nemám žádné konkrétní výhrady. Mám jen dva dotazy, jejichž zodpovězení bych rád slyšel při ústní obhajobě práce před vědeckou radou.

První můj dotaz míří k osobnosti Petera Fredericka Strawsona. Myslím, že také svérázně a vlivně vstoupil do diskuse s pojednávanými představiteli antirealismu a že má ke sledované problematice co říci. Jak by tuto osobnost v tomto kontextu dr. Marvan hodnotil?

Druhá moje otázka míří k následujícímu problému: postanalytická, ale obecněji hlavně postmoderní teze o tom, že jsme vězni pojmových schémat (nebo diskurzů, slovníků či výrokových krajin), má často i politický aspekt. Nezřídka se do diskusí na toto téma vetře i názor, že je třeba pěstovat neomezenou pluralitu diskurzů, protože tvrzení, že jeden z nich by mohl lépe popisovat realitu než druhý (a být tak objektivní), je prý vyjádřením politických zájmů a společenského násilí. Tak například čteme u Václava Bělohradského, že vyznavači objektivity (tedy vposledku realisté) „proměňují svět v říši nutnosti, které je třeba se podřídit, a vyjadřují ji tvrdou dualitou pojmů jako jev/skutečnost, subjektivní/objektivní, pravda/lež, vyšší/nížší.“ A my už dnes podle Bělohradského víme, že „každý takový dualismus byl zkonstruován, aby z jedněch udělal raby a z druhých pány.“ A ještě: „Objektivita‘ [...] není než mocenskou konstrukcí, jejímž strategickým cílem je zbavit hlasu celé národy, třídy, rasy, kmeny, civilizace, živočišné druhy, planetu Gaia.“ Zajímá mě Marvanův názor na tento okruh otázek a rád bych se něco dozvěděl o tom, zda je to problémem i na užší půdě analytické filosofie a pokud ano, jaké debaty se tam na toto téma vedou (myslím, že nejbližší k politizaci antirealismu má Rorty).

Práci dr. Marvana považuji za výbornou, napsanou se zřejmou erudicí, s porozuměním problémům, přehledně a poučeně. Kritické poznámky jako příspěvek do diskuse jsou relevantní, přesvědčivě formulované a činí z práce samostatné filosofické dílo.

Habilitační práce Dr. Marvana splňuje podle mého názoru všechny požadavky, kladené na práce tohoto druhu, a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Olomouci, 4. 12. 2013

Prof. PhDr. Ivan Blecha, CSc.